

DOR: 20.1001.1.20086121.1401.21.98.2.3

اندیشه‌های سیاسی و راهبردی ایران در مدیریت بحران سوریه

ابراهیم خلیلی^۱ | مصطفی ساوه درودی^۲ | اصغر شاکری^۳

چکیده

جمهوری اسلامی ایران به دلیل طبیعت وجودی و راهبردهای برآمده از ایدئولوژی اسلامی آن در برخورد با قدرت‌های جهانی و مخالفت و مقابله با سیاست‌های استعماری آمریکا و غرب و قرار گرفتن در محور مقاومت علیه رژیم صهیونیستی و به طبع آن حمایت از دولت بشار اسد در سوریه، حزب ... لبنان، حماس در فلسطین و ... همواره از سوی آمریکا، رژیم صهیونیستی و برخی از کشورهای عضو اتحادیه اروپایی تهدید می‌شود. این پژوهش با هدف تبیین اندیشه‌های سیاسی ایران برای حل بحران سوریه و بیان راهبردهای سیاسی برای تأمین منافع آن کشور شکل گرفته است. روش تحقیق، تحلیل گفتمان بوده و ابزار پژوهش شامل متون گفتاری و نوشتاری است. جامعه آماری پژوهش به دو بخش اسنادی (نوشتاری) و میدانی (گفتاری) تقسیم شده است. در بخش اسنادی محققان از به‌روزترین و معتبرترین منابع و متون موجود و در بخش میدانی نیز مصاحبه با ۱۱ نفر از متخصصان این حوزه در دستور کار قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مهمترین اندیشه‌های سیاسی انقلاب اسلامی ایران برای حل بحران سوریه «حمایت از جبهه مقاومت» «عدالت‌خواهی و ظلم‌ستیزی»، «وحدت جهان اسلام» و «ارزش جهاد و شهادت» بوده و عمده‌ترین راهبردهای سیاسی نیز «هم‌آوردی همه توان و قدرت نیروهای مقاومت در منطقه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه»، «تلاش برای حفظ و ارتقای موقعیت محور مقاومت در منطقه»، «تقویت روابط راهبردی بین ایران و سوریه»، «گسترش دیپلماسی و رایزنی‌های منطقه‌ای و بین‌المللی برای حمایت از دولت مرکزی سوریه»، «حضور فعال در جبهه مبارزه داخلی سوریه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه (از طریق مقابله با دشمنان مختلف از جمله جریان‌های تکفیری، سلفی و تروریستی و همچنین اقدامات دولت‌های عربستان، کشورهای عربی، رژیم صهیونیستی و ...)» است.

کلیدواژه‌ها: اندیشه سیاسی، راهبردهای مدیریتی، جمهوری اسلامی ایران، بحران سوریه

۱. نویسنده مسئول: استادیار مدیریت آموزش عالی دانشکده علوم و فنون فارابی، تهران، ایران
shakeri.asghar09@gmail.com

۲. دانشیار علوم سیاسی دانشکده علوم و فنون فارابی، تهران، ایران

۳. دانشجوی دکتری اندیشه سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران، تهران، ایران

مقدمه

سوریه یکی از کشورهای مهم اثرگذار در معادلات منطقه‌ای بین قدرت‌های غرب آسیا و حتی معادلات بین‌المللی بوده که از جایگاه ویژه‌ای به لحاظ سیاسی، اجتماعی و مذهبی در منطقه شامات برخوردار است. این جایگاه بعد از شکل‌گیری رژیم صهیونیستی در سال ۱۹۴۸ و در ادامه جنگ‌های چهارگانه اعراب و رژیم صهیونیستی و به خصوص بعد از انقلاب اسلامی ایران، نقش برجسته‌ای پیدا کرد. تحولات این کشور که شروع آن از ۲۶ ژانویه ۲۰۱۱ متأثر از تحولات سیاسی منطقه خاورمیانه موسوم به بهار عربی خود را نشان داد، آغازگر تحولات جدید در این کشور بوده که حداقل نزدیک به ده سال ادامه داشت. واکنش دولت بشار اسد در برخورد با اعتراضات اولیه مردم در شهر درعا موجب سوءاستفاده گروه‌های مخالف و تحریک مردم گردید. شکنندگی ساختاری در سوریه به دلیل حاکمیت چندین ساله حزب بعث و تسری آن در لایه‌های حکومتی بعد از فرایند بیداری اسلامی در منطقه به طور برجسته‌ای ظاهر و منجر به ایجاد شکاف‌های سیاسی گسترده‌تری در روابط بین ساختار سیاسی و گروه‌های اجتماعی سوریه گردید.

در این بین، نگاه جمهوری اسلامی ایران به سوریه به عنوان دروازه ورود به لبنان و حمایت از محور مقاومت و همچنین پشتیبانی از حزب‌الله، باعث شد تا در ارزیابی‌های سیاسی، سرنوشتی رژیم اسد در سوریه محصول توطئه شوم مشترک سیما، موساد و عربستان سعودی علیه محور مقاومت و به منزله پیروزی دشمن تلقی شود. به زعم جمهوری اسلامی ایران، بحران سوریه ماهیت داخلی نداشته بلکه دارای سرچشمه‌های خارجی و با هدف تضعیف محور مقاومت علیه رژیم صهیونیستی تشدید گردیده است.

به همین دلیل مسئله اساسی این پژوهش که دغدغه نگارندگان را در بر دارد شامل دو سوال پژوهشی زیر است: سوال اول اندیشه‌های سیاسی انقلاب اسلامی ایران برای دخالت در بحران سوریه کدامند؟ و سوال دوم منافع ایران در بحران سوریه، از طریق چه راهبردها و سیاست‌هایی دنبال شده است؟

مهمترین دلایل اهمیت این تحقیق را می‌توان در محورهای زیر مورد توجه قرار داد:

اشتراکات تاریخی، دینی و مذهبی بین ایران و سوریه

اندیشه‌های راهبردی دو کشور بعد از انقلاب اسلامی

رسیدگی به مسایل امنیتی مشترک منطقه‌ای بین دو کشور
استحکام بخشی به محور مقاومت
تقویت راهبردهای سیاسی جهان اسلام در منطقه غرب آسیا
همچنین مهمترین جنبه‌های ضرورت انجام این تحقیق عبارتند از:
رسیدن به فهم مشترک در مورد آثار و پیامدهای غفلت جهان اسلام در منطقه غرب آسیا.
ضعف و شکنندگی سیاست‌های منطقه‌ای کشورهای اسلامی در منطقه غرب آسیا.
کم توجهی به چپستی و چرایی حضور رقیبان و دشمنان در مناطق پیرامونی.
فقدان شناخت و عدم همکاری در معادلات منطقه‌ای و پیامد آن در خروج سیاسی و عملی
کشور از قراردادهای منطقه

پیشینه تحقیق

در بررسی به عمل آمده به سه دسته از منابع مرتبط با این پژوهش برخورداری است دسته اول از منابعی که در مورد تعریف اندیشه سیاسی بحث کرده که به تعریف مفهوم و حوزه‌های مرتبط با این موضوع قرار دارد که مهمترین آن‌ها کتاب «فلسفه سیاسی» اثر لئوی اشتراوس است. دسته دوم در مورد کتاب و مقالاتی در مورد ایران بحث کرده و با اشاره به اندیشه سیاسی انقلاب اسلامی و راهبرد ایران و همچنین راهبردها و سیاست‌های ایران در منطقه خاورمیانه می‌پردازد که نمونه‌های بارز آن کتاب «انقلاب اسلامی و جنبش‌های اسلامی معاصر» اثر حمزه امرایی و همچنین کتاب «ژئوپلتیک شیعه» اثر فرانسوا توال ترجمه کتایون باصر می‌باشد و دسته سوم به موضوعات چگونگی وقوع بحران و تأثیر آن بر کشورهای ایران و ترکیه پرداخته از جمله مقاله آقایان مسعودنیا و ابراهیمی (۱۳۹۷) به «واکاوی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال بحران سوریه: چالش‌ها و پیامدها» اختصاص یافته است و همچنین «تأثیر بحران سوریه بر روابط ترکیه و ایران»، عنوان مقاله دیگری است که توسط احمدی و قربانی (۱۳۹۳) به رشته تحریر در آمده است که همگی این مقالات در خصوص دلایل وقوع بحران در سوریه پرداخته‌اند. نکته بسیار حائز اهمیت در پژوهش اشاره شده این است که هیچ یک از این پژوهش‌ها به بررسی اندیشه‌های سیاسی انقلاب اسلامی که منبث از ریشه شیعی ایرانی این کشور است در بحران سوریه نپرداخته و راهبردهای مشخص این کشور برای پیشبرد منافع در سوریه را تبیین ننموده است که به‌عنوان مهمترین شکاف پژوهش، تحقیقات قبلی در این تحقیق به آن پرداخته شده است.

روش تحقیق

این پژوهش در زمره پژوهش‌های تحلیل گفتمان قرار دارد. «تحلیل گفتمان در کتاب‌های کیفی به حد کفایت مورد توجه قرار گرفته و استفاده از رویکرد تحلیل گفتمان از راهبردهای پژوهش کیفی است». روش این پژوهش عموماً از نوع کیفی و تحلیلی- توصیفی و دارای پایگاه نظری، فرضیه‌ها و پرسش‌های مشابه هم است (آقاگل‌زاده، ۱۳۸۵: ۲). در پژوهش‌های کیفی پدیده مورد نظر بسیار پیچیده بوده و فهم آن مشکل است و نیاز است در بستر و بافت واقعی و فعلی آن مورد پژوهش قرار گیرد (اریک، ۲۰۰۶: ۳). از طرفی جامعه در این پژوهش شامل کلیه متون (اعم از زبان نوشتاری یا گفتاری) است که از کلیه مقاله‌ها، کتاب‌های اساسی و مرجع، پژوهش‌های کاربردی (به عنوان متون نوشتاری) و نظرات، تفاسیر و انتقادات صاحب‌نظران (به عنوان متون گفتاری) در ارتباط تحلیل مورد استفاده قرار می‌گیرد (کرسول، ۲۰۰۹: ۳۰۵).

جدول ۱. مسئولیت، مرتبه علمی و کد اختصاصی اعضای نمونه گفتاری پژوهش

ردیف	مرتبه علمی / مسئولیت	دلیل مصاحبه	کد اختصاصی
۱	استادیار عضو هیئت علمی دانشگاه	دارای تالیفات متعدد در حوزه مسائل ترکیه	(۱)
۲	استادیار عضو هیئت علمی دانشگاه	کارشناس مسائل ترکیه	(۲)
۳	استادیار عضو هیئت علمی دانشگاه	کارشناس مسائل ترکیه	(۳)
۴	استادیار عضو هیئت علمی دانشگاه	کارشناس مسائل سوریه	(۴)
۵	استادیار عضو هیئت علمی دانشگاه	کارشناس مسائل سوریه	(۵)
۶	استادیار عضو هیئت علمی دانشگاه	صاحب نظر در حوزه بحران سوریه	(۶)
۷	استادیار عضو هیئت علمی دانشگاه	صاحب نظر در حوزه بحران سوریه	(۷)
۸	استادیار عضو هیئت علمی دانشگاه	صاحب نظر در حوزه ترکیه	(۸)
۹	استادیار عضو هیئت علمی دانشگاه	صاحب نظر در حوزه ترکیه	(۹)
۱۰	استادیار عضو هیئت علمی دانشگاه	کارشناس مسائل ترکیه	(۱۰)
۱۱	استادیار عضو هیئت علمی دانشگاه	کارشناس مسائل حزب آمیبا	(۱۱)

مراحل گردآوری داده‌ها در پژوهش‌های کیفی شامل تعیین محدوده مطالعه، گردآوری اطلاعات از طریق مشاهده‌ها و مصاحبه‌های ساختاریافته یا نیمه‌ساختاریافته، اسناد و مواد دیداری و همچنین تهیه دفترچه یادداشت میدانی برای ثبت اطلاعات است (کرسول، ۲۰۰۹: ۳۰۴). در تحلیل گفتمان، محقق می‌تواند از طریق استدلال قیاسی و استقرایی، تمثیل و تشبیه، نشانه‌یابی، تجرید، تشخیص تفاوت و تمایز، مقایسه و ... که جملگی به کمک تفکر و تعقل و منطق صورت می‌پذیرند، داده‌های گردآوری شده را ارزیابی و با ذهن مکاشفه‌ای خود نتیجه‌گیری کند (حافظ‌نیا، ۱۳۸۲: ۲۳۳). به‌طور کلی

فرم‌های شامل سه نوع تحلیل موضوعی، تحلیل متون نوشتاری و تحلیل متون گفتاری است. توضیح مرتبط با هر یک از تحلیل‌ها به شرح زیر است:

- ۱- تحلیل موضوعی^۱: تحلیل موضوعی یک روش برای شناسایی، تحلیل و گزارش در خصوص قالب‌های موجود (تم‌ها) در داخل داده‌ها می‌باشد.
- ۲- تحلیل متن نوشتاری^۲: در این جستار، متن با نگاهی به نوع متن، محتوا، موقعیت‌ها، شخصیت‌ها، طرح، پیام و دیدگاه محققان مورد تحلیل قرار می‌گیرد.
- ۳- تحلیل متن گفتاری^۳: در این قسمت، تحلیل متن‌های مختلف نیاز به تشخیص ویژگی‌های ظاهری، پارا-زبان‌شناسی و علائم حرکتی دارد. برای درک و تفسیر درست معنای متن، باید آن را در چهارچوب یک جامعه خاص و شرایطی که متن در آن ارائه شده است قرار داد. با توجه به کلیدهای زبان‌شناختی مانند زبان بدن، حالات چهره و یا پروکسیما (فضای شخصی)، سخنران منابع بیشتری برای انتقال معنایی دارد (موگاشوا، ۲۰۱۴: ۱۰۹). تعداد زیادی از تجزیه و تحلیل‌های گفتمانی بر اساس داده‌های اصیل و دست اول جمع‌آوری شده توسط محقق که معمولاً از طریق تحلیل مقالات و مصاحبه جمع‌آوری می‌شود صورت می‌گیرد. در واقع روش کار در پژوهش‌های تحلیل گفتمان، اغلب مبهم و پیچیده است لیکن برخی از محققان کوشیده‌اند یک الگوی فرایند مرحله‌ای در تحلیل گفتمان ارائه کنند. در این الگو چهار گام به شرح زیر در نظر گرفته شده است: (۱) کدگذاری (۲) شناسایی الگوها و نقش‌ها در داده‌ها (۳) بافت‌ها، موقعیت‌ها و ناگفته‌ها و (۴) گزارش (بیابانگرد، ۱۳۹۲: ۱۵۵).

1- Thematic Analysis
2- Print Text Analysis
3- Oral Text Analysis

مفاهیم و چارچوب نظری پژوهش

مفاهیم و اصطلاحات:

اندیشه سیاسی: در تعریف هارولد لاسول اندیشه سیاسی عبارت از تفکر انسجام یافته درباره اهداف حکومت است. حکومت‌ها نه تنها عملاً اهداف مختلفی را دنبال می‌کنند و فلسفه وجودی آن‌ها در مقوله‌های مختلف قابل سامان می‌باشند اصولاً تجزیه و تحلیل اهداف مشخص می‌تواند زیر بنای اندیشه‌های مختلف در ایجاد حکومت باشد. (لاسول، هارولد) با این حال لوی اشتراوس آن را تأمل درباره آرای سیاسی یا ارائه تفسیری از آن‌ها می‌داند و رأی سیاسی را خیال، مفهوم یا هر امر دیگری می‌داند که برای تفکر درباره آن ذهن به خدمت گرفته می‌شود و با اصول اساسی سیاست نیز مرتبط می‌باشد (رجائی، ۱۳۷۱: ۵).

علم سیاست: در تعریف علم سیاست عبارتند از: «علم سیاست عبارت از مطالعه چگونگی شکل گرفتن قدرت و سهم شدن در آن است و عمل سیاسی، عملی است که بر اساس قدرت انجام گیرد» (ظفریان، ۱۳۶۴: ۸). البته سیاست در نزد دانشمندان اسلامی عبارت است از «روش اداره جامعه به گونه‌ای که مصالح مادی و معنوی آحاد آن، تحقق یابد» و علم و دانش سیاسی هم به معنای علم و دانایی به این روش اداره جامعه می‌باشد. به دیگر سخن علم و دانش سیاسی همان دانایی به آئین کشورداری است. اندیشه سیاسی عبارت از تفکرات انسانی در باب حل مشکلات انسانی در بعد سیاسی است (عمیدزنجانی، ۱۳۸۴: ۱۸).

۱- اندیشه‌های سیاسی انقلاب اسلامی:

اندیشه سیاسی انقلاب اسلامی در ایران بر گرفته از اندیشه سیاسی بسیار غنی، عمیق، فراگیر و پرمعنای اسلام با تاکید بر شیعه با داشتن مؤلفه‌ها و ظرفیت‌های فراوان است (توال، ۱۳۸۲: ۲۵). در این اندیشه، مهمترین اصل و تفکر، این است که دین از سیاست و زندگی جدا نیست و تفکر دینی مبنای اقدام سیاسی محسوب می‌گردد. در این بین مبانی اندیشه سیاسی شیعه با تاکید بر اندیشه ائمه معصومین (عیله السلام) به حکومت آغاز شد و در ادامه و در طول تاریخ تداوم یافت. این نگاه در دوران متأخر با تفکرات آیت ا... نائینی، شهید مدرس و امام خمینی (ره) تقویت و اسلام سیاسی با انقلاب اسلامی در قرن بیستم رویکرد نوینی را ارائه کرد که براساس آن مدل حکومتی مبتنی بر

حکومت دینی را در ادبیات سیاسی جهان پدیدار نمود (تلاشان، ۱۳۸۹: ۳۶). در اصول ۱۵۲ و ۱۵۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی اهداف بلندی برای نظام در عرصه سیاست خارجی تعریف شده است (قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۵۸) که با استناد به آن و جمع‌بندی از منابع مورد بررسی به ویژه متون نوشتاری می‌توان عمده‌ترین ظرفیت‌ها و مبانی اندیشه سیاسی انقلاب اسلامی ایران را به شرح زیر عنوان نمود:

(۱) اعتقاد به اسلام سیاسی (جدا نبودن دین از سیاست)

در اندیشه سیاسی انقلاب اسلامی، دین نقش، جایگاه و اهمیت بسیار بالایی در تمام امور داشته و اساساً این اندیشه همراهی دین با سیاست و سایر امور در زندگی مسلمانان را دنبال می‌نماید و اعتقاد دارد که در مبانی دینی به ویژه اندیشه و رفتارهای معصومین و کلام الهی، تمام سازوکارها و ملزومات لازم برای اداره حکومت و مسلمانان فراهم بوده و احکام و اصول دینی می‌تواند مبنای بسیار محکم و مستدلی برای اداره امور امت اسلام باشد (حسینیان، ۱۳۸۰: ۲۹).

(۲) عدالت‌خواهی و ظلم‌ستیزی

در مبانی فقهی و دینی اسلام و در آیات الهی نفی هرگونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری، حمایت از مبارزات حق‌طلبانه مستضعفین در برابر مستکبرین، دفاع از مظلوم در مقابل استبداد در راستای دفاع از حق در مقابل باطل به عنوان محورهای اساسی در راهبرد اندیشه سیاسی اسلام بارها در قرآن تکرار شده است. اگر چه این مهم در گذر زمان و توسط حاکمان ظلم و جور به فراموشی سپرده شده و یا حداقل در جوامع اسلامی کمرنگ شده است، اما این مهم بعد از انقلاب اسلامی با جدیت تمام در دستور کار قرار گرفت و شیعه با استناد به اصول مذهبی خود، عدالت را از صفات خداوند و به عنوان تارک نظام ج.ا.ا. مورد توجه قرار داد. از این‌رو با کسانی که مشروعیت حکومت ظالم خود را به خداوند نسبت می‌دهند مخالفت می‌کند. به این ترتیب می‌توان گفت بزرگترین انگیزه و حساسیت مبانی فقهی اسلام، عدالت‌خواهی آن است که این مهم بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و منطقه به طور فزاینده‌ای معنا و مفهوم برجسته‌ی را پیدا کرد. اگر چه برخی اندیشه سیاسی انقلاب اسلامی را مبتنی بر گسترش شیعی و حمایت از شیعیان در همه نقاط جهان (مسجد جامعی، ۱۳۸۴؛ ۲۶۶) می‌دانند، اما واقعیت امر حمایت از تفکر شیعی نیست، حمایت از مظلوم و مظلومیت‌خواهی و دفاع از مستضعف بر اساس مبانی فقهی اسلامی و سنت و

سیره پیامبر اسلام است، که ایران اسلامی به عنوان یک تکلیف و مسئولیت شرعی برای رسیدن به عدالت آن را دنبال می‌کند.

(۳) اجتهاد

مفهوم اجتهاد در فرقه‌های مختلف اسلامی دیده شده است، اما این مهم در اندیشه شیعی از جایگاه رفیعی برخوردار بوده و روی آن تاکید خاصی شده است. اجتهاد و آگاهی به زمان در باورهای شیعه در دوران غیبت و تا ظهور منجی بشریت (متقی زاده، ۱۳۸۴: ۲۷)، یکی از اساسی‌ترین راهکارهای شیعه برای اداره بهتر زندگی اجتماعی و سیاسی خویش بر اساس شرایط روز و مقتضیات زمان است (نامداری، ۱۳۷۶: ۸۰). اصل اجتهاد روح اعتراض و انتقاد را در برابر حاکمیت‌های غیر منصف تقویت می‌کند. علاوه بر این شیعه از طریق مرجعیت به نوعی به رهبری اجتماعی دست می‌یابد که در مواقع لزوم می‌تواند نیروها و قشرهای مختلف جامعه را ساماندهی و آماده جهاد کند (عزتی، ۱۳۸۱: ۳۰۱).

(۴) جهاد و شهادت

مفهوم جهاد و شهادت در مبانی دینی اسلام با استناد به آیات قرآنی دارای جایگاهی برجسته و رفیع است. این مفهوم در برخی از فرقه‌های انحرافی مدعی دفاع از اسلام با معنایی کاملاً متفاوت با آنچه در قرآن آمده برداشت شده که نمونه آن را می‌تواند در اقدامات خارج از ارزش‌های انسانی گروه‌های تکفیری از جمله داعش دید. این مفهوم در مبانی شیعی که استعاره از واقعه عاشورا در کربلا را دارد، در حقیقت بنیان و اساس نظریه انقلاب در تشیع است، زیرا شیعه، قیام امام حسین (ع) را یک پرچم سرخ در حال اهتزاز به عنوان استمرار نبرد حق و باطل می‌داند، بنابراین مکتب امام حسین (ع) اسوه ظلم‌ستیزی و پرچم‌دار جهاد در شرایط نابرابر جنگ علیه غاصبان حکومت است. عنصر شهادت از قوی‌ترین نیروهای محرک برای اقدام سیاسی است (نامداری، ۱۳۷۶: ۳۵).

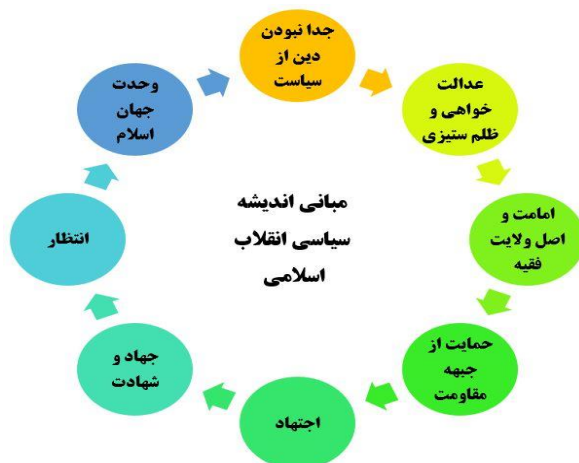
(۵) وحدت جهان اسلام

تلاش انقلاب اسلامی ایران برای تحقق وحدت جهان اسلام در راستای اقتدار مسلمین در مقابل نظام سلطه و رهایی ملت مظلوم فلسطین و ایجاد آزادی‌های مشروع در جوامع اسلامی از ویژگی‌های شیعه است. در این راستا شیعه همواره تلاش دارد برای انسجام و اتحاد کشوری‌های

اسلامی در برابر حاکمیت غیر اسلامی جهان نقش بارزی ایفا نموده و به واقع بتواند وحدت مطلوب و غایی مورد نظر برای جهان اسلام را فراهم نماید (حسینیان، ۱۳۸۰: ۱۹).

(۶) حمایت از جبهه مقاومت

یکی از موارد که در اندیشه سیاسی انقلاب اسلامی حمایت از جبهه مقاومت برمی‌گردد. بدین معنی همسو بودن جبهه مقاومت متشکل از جمهوری اسلامی ایران، عراق، سوریه، لبنان و احزاب حماس و جهاد اسلامی علیه رژیم صهیونیستی در فلسطین علاوه بر تحت فشار قرار دادن رژیم صهیونیستی، منافع آمریکا و غرب را در منطقه با چالش جدی مواجه کرده است. از طرف دیگر عمق استراتژیک ایران در غرب تا سواحل دریای مدیترانه امتداد یافته است؛ بنابراین، مرزهای لبنان و سوریه به عنوان خط مقدم منطقه نفوذ ایران تلقی می‌شود. ایران با کشورهای سوریه و لبنان و مجموعه‌های حزب‌الله، جهاد اسلامی و حماس، یک جبهه ضد اسرائیلی را تشکیل داده که در این اتحاد سوریه نقش پل ارتباطی را ایفا می‌کند (ثقفی‌عامری، ۱۳۹۰: ۱۳). با گذشت زمان طولانی از شکل‌گیری جبهه مقاومت، در سال‌های اخیر شاهد تقویت و توسعه این جبهه بوده‌ایم و در شرایط فعلی نگرانی از قدرت مقاومت، دشمنان انقلاب اسلامی را در جبهه متحد غربی-عربی علیه مقاومت متحد کرده است. این اندیشه به نوعی دفاع از حقوق همه مسلمانان و عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر، حمایت از شیعیان منطقه و جهان، حمایت از جریان هویت طلبی اسلامی همسو انقلاب اسلامی، صدور انقلاب اسلامی و حمایت از الگوی انقلاب اسلامی در کشورهای مسلمان، حمایت از حقوق فلسطینیان و نزاع با رژیم صهیونیستی تا نابودی این رژیم و ... را راهبری و پیگیری می‌نماید. لازم به توضیح است که بر اساس میزان استنادات اعضای جامعه آماری به ویژه متون گفتاری و سپس متون نوشتاری، به نظر می‌رسد به ترتیب «جددا نبودن دین از سیاست»، «امامت و اصل ولایت فقیه»، «حمایت از جبهه مقاومت»، «عدالت خواهی و ظلم ستیزی» و «وحدت جهان اسلام» از مهمترین مبانی اندیشه سیاسی اسلامی و شیعی ایرانی هستند (افشردی و اکبری، ۱۳۹۲: ۱۷).

شکل ۱: مبانی اندیشه سیاسی انقلاب اسلامی ایرانی

بحران سوریه

سوریه در منطقه‌ی آسیای غربی، به عنوان مرکز ارتباطات سه قاره آسیا، آفریقا و اروپا شناخته می‌شود. این کشور از دیرباز، مرکز بازرگانی میان شرق و غرب بوده است. موقعیت ژئوپلیتیکی سوریه، این کشور را در نقطه اتصال خاورمیانه نفت خیز با اروپای صنعتی قرار داده است. سوریه یک بازیگر ژئوپلیتیک محور است که سه عامل؛ واقع شدن در منطقه استراتژیک خاورمیانه و در همسایگی با فلسطین اشغالی، لبنان، ترکیه و عراق با ۱۸۶ کیلومتر مرز ساحلی در دریای مدیترانه از اهمیت ژئوپلیتیکی و نقش راهبردی در مناسبات منطقه‌ای و بین‌المللی برخوردار است (سعیدی، ۱۳۸۵: ۱).

بحران در این کشور از ۶ بهمن ۱۳۸۹ (۲۶ ژانویه ۲۰۱۱) با چند نقاشی دیواری توسط چند جوان در شهر درعا در مرز اردن و جنوب سوریه آغاز شد. اعتراضات مردم درعا (که به صورت صنفی و خواستار حق و حقوق اولیه بودند) با برخورد امنیتی و خشن نیروهای پلیس مواجه شد. مردم با تشکیل یک هیئت پنجاه نفری و مراجعه به دمشق، اعتراض خود را به گوش بشار اسد رساندند؛ علی‌رغم تحقق وعده‌های بشار اسد در این رابطه، اما با نفوذ عناصر حزب اخوان المسلمین در صفوف مردم، دامنه اعتراضات گسترده شد و استان‌های دیگر همچون حمص، جسر الشغور و حماه را نیز درگیر ساخت. شهر درعا در استان درعا و در ۱۰۰ کیلومتری دمشق و در

مرز کشور اردن قرار دارد. موقعیت استراتژیک این استان که در نقطه مقابل شهر زرقا واقع در شمال اردن قرار گرفته (ابومصعب زرقاوی رهبر نیروهای عمل کننده القاعده در عراق که بعدها کشته شد از این شهر برخاسته است) و از لحاظ پوشش و فرهنگ، متفاوت از غالب فرهنگی سوریه بوده و بیشتر به اردن متمایل است؛ در طول سالیان گذشته به پایگاهی برای گروه‌های تکفیری و سلفی تبدیل شده است. عوامل متعددی باعث نفوذ این گروه‌های بنیادگرا به درعا شده است که از جمله آن‌ها ۱- باز بودن مرز سوریه و اردن ۲- اکثریت سنی مردم منطقه ۳- حرکت نیروهای کار مردمی به کشور عربستان (بالتبع، هنگام بازگشت این نیروها به سوریه، تفکر تکفیری وهابی و بنیادگرایی را نیز با خود به همراه می‌آوردند) بوده است. (احدی، ۱۳۹۲: ۳۱).

در کنار این موارد یکی از عوامل تشدید بحران سوریه، رکود سیاسی بود. مخالفان، دولت بشار اسد را نماینده اقلیت علوی سوریه (۱۳ درصد جمعیت کل سوریه) می‌دانند و نسبت به حضور شیعیان علوی در رأس قدرت معترض شده و خواستار مشارکت بیشتر سنی‌ها در حکومت سوریه هستند. نظام سیاسی سوریه، نظامی تک‌حزبی و تحت کنترل دائمی حزب بعث که حزبی سکولار و ملی‌گرا و به صورت موروثی در اختیار خاندان اسد و نیروهایشان قرار گرفته؛ باعث گردید تا با محدود شدن فضای فعالیت و رقابت سیاسی، رکود سیاسی ایجاد شود. ترکیب ۳ نهاد بوروکراتیک ارتش، دولت و حزب بعث و جمعیت علوی در تجمیع قدرت در خاندان اسد و در کنار این مسائل مواردی چون انحلال حزب اخوان المسلمین در دهه ۸۰ میلادی و سرکوب شدید معترضان در شهر حماه در سال ۱۹۸۲ میلادی و فرار رهبران اخوان به ترکیه، عدم شناسایی افراد به عنوان شهروندان سوری و وجود وضعیت اضطراری در این کشور، اوضاع سیاسی آن را از لحاظ هنجارهای دموکراتیک بین‌المللی نامطلوب جلوه داد (شریفیان و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۵۰). دولت بشار اسد در ابتدای فعالیت سیاسی خود با اعمال سیاست‌هایی نظیر ارائه برخی خدمات رفاهی، حمایت از گروه‌های مبارز فلسطینی- لبنانی و تلاش برای باز پس‌گیری سرزمین‌های اشغالی جولان تلاش کرد در جهت حفظ منافع ملت سوریه گام بردارد و به تبع آن نیز طرفداران قابل توجهی را جذب کرد اما چنین سیاست‌هایی نتوانست خلأ فقدان پویایی سیاسی در این کشور را جبران کند. زمانی که بشار اسد در سال ۲۰۰۰ وارث حکومت پدرش شد، وعده‌هایی مبنی بر اصلاحات اجتماعی و بازتر شدن فضای سیاسی کشور داد اما با گذشت زمان و تحت تأثیر آموزه-

های ضد اصلاحی برخی رهبران قدیمی حزب بعث قرار گرفت و از پیگیری وعده‌هایش باز ماند. لغو قانون وضعیت فوق‌العاده از اولین خواسته‌هایی بود که مخالفان دولت اسد سال‌ها برای پیگیری آن تلاش کردند؛ اما دولت اسد زمانی این قانون را لغو کرد که اعتراضات داخلی رو به گسترش نهاد (معاونت اطلاعات نزاجا، ۱۳۹۲: ۲۲).

عامل دیگر تشدید بحران سوریه، رکود اقتصادی است. از زمان به قدرت رسیدن بشار اسد و آغاز اصلاحاتی در راستای آزادسازی اقتصاد دولت‌محور این کشور، رشد اقتصادی مستمری جریان یافت و درآمد سرانه سوری‌ها افزایش محسوسی پیدا کرد. روند روبه رشد اعتراضات و به‌تبع آن اتفاقاتی چون آسیب دیدن صنایع، توریسم و اعمال تحریم‌های بین‌المللی بر مشکلات سوریه افزود. با وجود ذخایر نفتی کم سوریه و تولید نفت خام روزانه حدود ۴۰۰ هزار بشکه، نفت منبع اصلی درآمد سوریه را تشکیل می‌داد. سوء مدیریت، رانت‌خواری، فساد و فاصله طبقاتی باعث فقر و بیکاری بیشتر در این کشور شد (احدی، ۱۳۹۲: ۳۱). بشار اسد از زمان روی کار آمدن، وعده‌های متنوعی مبنی بر تقویت استانداردهای رفاهی مردم داد و اولویت اول در انجام اصلاحات را تلاش برای بهبود وضعیت معیشتی مردم و سپس توسعه سیاسی عنوان کرده بود. دولت وی برنامه‌هایی تحت نظارت صندوق بین‌المللی پول برای اصلاح ساختار اقتصادی این کشور انجام داد ولی نتایج آن با دستاوردهای وعده داده شده فاصله زیادی داشت به طوری که فقر و بیکاری به مشکلات جدی سوریه تبدیل گشته و سوریه را جزء کشورهای فقیر جهان مبدل ساخت (شریفیان و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۵۱).

بررسی تاریخی نقش ایران در مدیریتی بحران سوریه

جمهوری عربی سوریه با جمعیتی بالغ بر ۲۲,۵۸ میلیون نفر (۲۰۱۳ م.) و مساحتی حدود ۱۸۵۱۸۰ کیلومتر مربع، هشتاد و هفتمین کشور جهان از نظر وسعت محسوب می‌شود. علاوه بر آن به دلیل قدمت تاریخی، موقعیت ژئوپلیتیک و سابقه تمدنی و فرهنگی، کشوری بااهمیت است؛ به گونه‌ای که دمشق، پایتخت آن، به دروازه تاریخ و از کهن‌ترین شهرهای جهان و تمدن‌های بشری معروف است. اگرچه این اهمیت در قرن بیستم به دلیل هم‌جواری با فلسطین و نحوه رویارویی با غاصبان این سرزمین مقدس یعنی رژیم صهیونیستی مضاعف شده؛ اما پیوند سوریه با

جمهوری اسلامی و اتحاد این دو کشور، معادله ویژه‌ای را در حوزه راهبردی به تصویر کشیده است (سعیدی، ۱۳۸۵: ۳۹).

ایران از همان ابتدای اعلام استقلال سوریه، این کشور را به رسمیت شناخت و سوریه نیز برداشتن رابطه همکاری جویانه با ایران علاقه‌مند بود. با این وجود، پیروزی انقلاب اسلامی و مواضع ضد صهیونیستی ایران موجب شد تا سوریه به فکر بهره‌برداری از ظرفیت‌های انقلاب اسلامی برای ایجاد موازنه راهبردی در منطقه بیفتد. سوریه با یک نگاه استراتژیک و نه صرفاً به دلیل نیاز تاکتیکی به سمت همکاری با ایران آمد. سوریه از زمان پیروزی انقلاب اسلامی ایران-۱۳۵۷ کشور دوست و متفق ایران بوده و حکومت اسلامی ایران در زمان امام خمینی (ره) دولت سوریه را به عنوان اولین کشور دول عرب به رسمیت شناخت. دولت و ملت سوریه در زمره نخستین دولت‌ها و ملت‌هایی هستند که از انقلاب اسلامی ایران و ماهیت ضد استکباری و ضد صهیونیستی آن جانب‌داری کردند؛ دولت و ملت سوریه در صف نخست حمایت از جمهوری اسلامی ایران در جنگ تحمیلی رژیم صدام حسین قرار گرفته و در محافل جهانی و منطقه‌ای رسماً و عملاً در کنار ایران قرار گرفته و طی چهار دهه اخیر استراتژی برقراری موازنه استراتژیک قوا را با رژیم صهیونیستی برگزیده و استراتژی مقاومت و بازدارندگی را در سیاست‌های منطقه‌ای‌اش در پیش گرفته و در ایجاد و تقویت جریان مقاومت ضد صهیونیستی در فلسطین و لبنان سهم مهمی ایفا نموده است (قهرمانپور، ۱۳۸۴: ۷۶) و با کمک‌ها و همراهی‌های همه‌جانبه ایران جبهه مقاومت علیه سیاست‌های توسعه‌طلبانه رژیم صهیونیستی و ایالات متحده آمریکا را رهبری کردند (حشمت زاده، ۱۳۸۷: ۱۳۱). دولت سوریه پس از اخراج جنبش مقاومت فلسطین از لبنان در جنگ همه‌جانبه اسرائیل علیه این کشور آغوش خود را به روی لایه‌ها و سازمان‌های فلسطینی مقاومت جو گشود. سوریه طی ۳ دهه اخیر به خط مقدم و خاکریز اصلی نمایش قدرت ایران در منطقه و جهان تبدیل شده و بسیاری از سیاست‌های ایران از طریق سوریه و دولت متحد آن به اجرا درآمده است، علاوه بر این سوریه به پایگاه اطلاعاتی و لجستیکی ایران در نمایش قدرت و توان خود، تبدیل و به نوعی حیات خلوت ایران محسوب می‌شد (امرای، ۱۳۸۳: ۳۳۰). از طرف دیگر سوریه در صدر گروه‌های حامی مقاومت و در واقع خاکریز اول مقاومت و سیاست‌های ج.ا.ایران در منطقه و جهان در مقابل آمریکا و رژیم صهیونیستی بوده در واقع دشمنان اقدام به هجوم به خاکریز اول

ایران کرده تا بتوانند ضربه کاری را بر ج.ا.ا. وارده نموده و عمق راهبردی آن را از بین ببرند و تضعیف و فروپاشی آن ضربه‌ای مهلک به ایران و سیاست‌های آن در منطقه محسوب می‌شود. تحلیل‌ها بر آن بود که اگر دولت بشار اسد سقوط کند، یکی از پایگاه‌های مهم و استراتژیک محور مقاومت فرو خواهد پاشید و این مسئله به لحاظ راهبردی پیامدهای ویرانگری برای آینده منطقه خواهد داشت. از منظر ج.ا.ا. هدف غرب و کشورهای عرب منطقه و حتی ترکیه از ورود به مسئله سوریه و تلاش برای تغییر رژیم در این کشور، آسیب رساندن به عمق راهبردی ج.ا.ا. و محور مقاومت است بنابراین سوریه خط مقدم مبارزه رقیبا با ج.ا.ا. به شمار می‌رود (متقی، ۱۳۹۲: ۳۳).

نگاه جمهوری اسلامی ایران به سوریه به عنوان دروازه لبنان جهت پشتیبانی از حزب‌الله و جبهه مقاومت بوده و هست (پیشگاهی فرد و رحمانی، ۱۳۹۰: ۱۱۳). از این جهت جمهوری اسلامی ایران سرنگونی رژیم اسد در سوریه را به منزله پیروزی دشمن ارزیابی کرده و بحران سوریه را تحریکات و توطئه شوم مشترک سیما، موساد و عربستان سعودی علیه محور مقاومت می‌داند (احمدی، ۱۳۹۰: ۱۲۹). به زعم جمهوری اسلامی ایران، بحران سوریه ماهیت داخلی نداشته بلکه دارای سرچشمه‌های خارجی و باهدف تضعیف محور مقاومت علیه رژیم صهیونیستی تشدید گردیده است (شریفیان و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۵۵). از این نظر ج.ا.ا. ناآرامی‌های سوریه را ناشی از دخالت خارجی و در راستای منافع رژیم صهیونیستی می‌داند، محور اصلی سیاست ج.ا.ا. در رویکرد مذکور، لزوم حفظ جبهه مقاومت و جلوگیری از آسیب رسیدن به آن با سرنگونی دولت سوریه و جایگزینی آن با یک رژیم وابسته به غرب است (احمدی، ۱۳۹۲: ۳۱).

اهمیت نگاه به سوریه و تحولات آن برای جمهوری اسلامی به حدی بوده و هست که رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نیز با دقت نظر آن را مورد توجه قرار داده و در مورد اعتراضات سوریه در ۱۳۹۰/۴/۹ فرمودند: «آمریکایی‌ها با تلاش برای شبیه‌سازی حوادث مصر، تونس، یمن و لیبی در سوریه، سعی کردند این کشور را که در خط مقاومت قرار دارد، دچار مشکل کنند؛ اما ماهیت حوادث سوریه با ماهیت حوادث دیگر کشورهای منطقه متفاوت است. جوهره بیداری اسلامی در کشورهای منطقه، حرکت ضد صهیونیستی و ضد آمریکایی است؛ اما در حوادث سوریه، دست آمریکا و اسرائیل آشکار است و منطقی و معیار ما ملت ایران این است که هر جا به نفع آمریکا و صهیونیست‌ها شعار داده

شود، حرکت، انحرافی است ما این منطق را، این بیان را، این روشنگری را حفظ خواهیم کرد». معظم له در موضع‌گیری رسمی در خصوص تحولات سوریه گفتند: موضع جمهوری اسلامی ایران در قبال سوریه، حمایت از هرگونه اصلاحات به نفع مردم این کشور و مخالفت با دخالت آمریکا و کشورهای دنباله‌رو آن، در مسائل داخلی سوریه است. در راستای رهنمودهای رهبر معظم انقلاب، جمهوری اسلامی ایران بر پشتیبانی خود از بشار اسد و حکومت فعلی ادامه داده است. در همین راستا حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر جمهوری اسلامی ایران آمریکا و رژیم صهیونیستی را عامل تحولات سوریه دانسته و تلویحاً فرمان اعزام کارشناسان نظامی به سوریه جهت آموزش نیروهای امنیتی بشار اسد را صادر نمود. رهبر معظم انقلاب اسلامی همواره تأکید فرموده‌اند: «ایران ضمن حمایت از مطالبات به حق ملت سوریه اجازه نخواهد داد که غرب توطئه‌های خود را علیه ملت و نظام سوریه که از ارکان مقاومت در برابر رژیم صهیونیستی و ایادی آن‌ها است اجرایی شود».

بدین ترتیب ج.ا.ایران سوریه را عمق راهبردی خود دانسته و تلاش‌ها برای همسویی دولت سوریه با ایران در حمایت از حزب الله لبنان و جنبش مقاومت فلسطین در کنار و حمایت دولت سوریه تقویت شد (احمدی: ۱۳۹۰، ۱۶۶). به همین دلیل برای برقراری صلح و آرامش در منطقه و بازگرداندن ثبات به سوریه تلاش کرده و طرح صلح ۴ ماده‌ای را برای پایان دادن به درگیری‌های سوریه به شرح زیر مطرح کرد که در مذاکرات وین ۱ و ۲ و ژنو ۳ این سیاست پیگیری شد:

گفتگوهای طرفین درگیر در نبرد میدانی سوریه

✓ برقراری آتش‌بس

✓ پیش‌نویس قانون اساسی

✓ ساختار جدید دولت

طبق طرح پیشنهادی ایران، اسد و نیروهای شورشی کنترل سوریه را بین خود تقسیم می‌کنند و طبق آن، هر گروه کنترل سرزمین‌هایی را که هم‌اکنون در اختیار دارد، حفظ خواهد کرد و حلب تحت کنترل بین‌المللی قرار خواهد گرفت (بیات: ۱۳۹۱، ۳۴). در این توافق همچنین بر لزوم همکاری بین حکومت سوریه و نیروهای شورشی در جنگ با نیروهای داعش تأکید شده است. از جنگ بر ضد شبه‌نظامیان داعش به عنوان ابزاری برای متحد کردن جناح‌های متخاصم استفاده خواهد شد. در طرح ایران آغاز گفتگوها بین شورشیان و مقامات سوریه به منظور تشکیل یک

دولت وحدت ملی پیشنهاد شده است (حسینی مقدم: ۱۳۹۱، ۱۹). در حالی که غرب اغلب خواستار برکناری بشار اسد رئیس‌جمهور سوریه به عنوان بخشی از هر توافق صلح بوده است، در طرح ایران رئیس‌جمهور سوریه تا برگزاری انتخاباتی که تحت نظارت ناظران بین‌المللی برگزار خواهد شد در سمتش باقی می‌ماند. (پوردستان: ۱۳۹۴، ۱۳)؛ اما عربستان سعودی بازیگر دیگر در بحران سوریه طرح صلح دیگری مطرح ساخته و طبق این طرح یک دولت موقت در سوریه تشکیل خواهد شد و اسد از مشارکت در دولت آینده باز داشته می‌شود. عربستان سعودی خواستار خروج ایران از جمله نیروهای حزب‌الله از سوریه که مورد حمایت ایران است (محمدی؛ ۱۳۸۵: ۵۲۱) و مدعی شد، ایران نمی‌تواند بخشی از راه حل باشد چون بخشی از مشکل است (معاونت اطلاعات نزا: ۱۳۹۲، ۱۳).

بر اساس آنچه که در مذاکرات و نوع نگاه غرب به تحولات سوریه به دست آمده، از منظر راهبردی بی‌ثبات‌سازی سوریه، ملهم از معادلات و رقابت‌های راهبردی زیر بوده است:

الف) تضعیف مقاومت اسلامی و مهار جمهوری اسلامی ایران

ب) سیاست خارجی حزب عدالت و توسعه و دکترین نو عثمانی ترکیه

ج) اقدامات آل سعود به عنوان یکی از بازیگران محور آمریکا و رژیم صهیونیستی (معاونت اطلاعات نزا: ۱۳۹۲، ۱۴).

تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش

در پاسخ به سوال اول پژوهش (کدام یک از اندیشه‌های سیاسی انقلاب اسلامی در مدیریت بحران سوریه دخالت داده شده و قابل پیگیری و رصد است؟) جمهوری عربی سوریه و ایران متحدان استراتژیک هستند و سوریه را معمولاً نزدیکترین متحد ایران می‌نامند. پس طبیعی است که جمهوری اسلامی ایران مانند هر بازیگر دیگری، برای حفظ مواضع خود در ژئوپلیتیک حساس شامات، از تنها متحد دولتی خود در بحران سوریه حمایت کند. حمایت ایران شامل هرگونه اصلاحات به نفع مردم این کشور و مخالفت با دخالت آمریکا و کشورهای دنباله‌رو آن، در مسائل داخلی سوریه است. همچنین علوی (شیعی) بودن دولت سوریه و نقش بسیار مهم این کشور در محور مقاومت، اهمیت سوریه را برای جمهوری اسلامی در راستای حفظ محور مقاومت و گفتمان سیاسی انقلاب اسلامی در منطقه در مقابل تهدید محور غربی-عربی محافظه کار و گفتمان سیاسی

سنی - سلفی منطقه دو چندان کرده است. با بررسی شرایط بحران سوریه و منطق حضور جمهوری اسلامی ایران در این بحران، اهمیت سوریه برای ایران نه تنها دارای ابعاد ایدئولوژیکی اسلامی - شیعی و مقاومتی است، بلکه راهبردی نیز می‌باشد.

به نظر می‌رسد در بین مبانی اندیشه سیاسی انقلاب اسلامی ایران در سوریه، مهمترین اندیشه دخیل و اثرگذار برای حضور فراگیر، قدرتمندانه، همه جانبه و مستمر ایران در سوریه ابتدائاً به اندیشه «حمایت از جبهه مقاومت» برمی‌گردد. چرا که سوریه در این خصوص نقش بسیار حیاتی، محوری و ژئوپلیتیکی برای ایران از جهت (۱) حمایت از حزب الله لبنان؛ (۲) حمایت از مقاومت مردم فلسطین؛ (۳) حمایت از مردم سوریه؛ (۴) مبارزه با رژیم صهیونیستی؛ (۵) حمایت از گروه‌های مقاومت و جنبش‌های اسلامی در منطقه؛ و (۶) نهایتاً احاطه بر رفتارها و تحرکات گروه‌های و دولت‌های موافق و مخالف جمهوری اسلامی ایران، دارد. پس از جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، محور مقاومت در دستور کار سیاست خارجی قرار گرفته است. در محور مقاومت سوریه به عنوان پل ارتباطی بسیار میان ایران و فلسطین و لبنان است. با فروپاشی رژیم صدام در عراق، مسیر پل ارتباطی محور مقاومت تکمیل شده که بر همین اساس، حفظ سوریه امری لازم است.

به نظر اکثر استنادات متون نوشتاری و گفتاری، دومین اندیشه سیاسی انقلاب اسلامی ایران برای مدیریت بحران سوریه به صورت توأمان و با وزنی نسبتاً برابر شامل اندیشه‌های «عدالت - خواهی و ظلم‌ستیزی»، «وحدت جهان اسلام» و «جهاد و شهادت» باشد. در این راستا ضروری است که بیان شود از نظر اندیشه‌های سیاسی انقلاب اسلامی که برگرفته از اندیشه سیاسی اسلام، مبارزه با ظلم‌ستیزی همواره در رأس امور قرار داشته و آن چه نیز در سوریه قابل مشاهده بوده و است ظلم بیش از حد و هجوم همه جانبه رسانه‌ای، نظامی و تبلیغی بر علیه این کشور بوده است چرا که بخش زیادی از هجوم این چنینی علیه این کشور، شاید به نوعی شکل‌گیری جنگ‌های نیابتی از سوی قدرت‌های منطقه به ویژه بین ایران از یک سو و کشورهای عربستان و ترکیه و هم‌پیمانان عربی از سوی مقابل باشد. حکومت جهانی که اسلام به آن اعتقاد دارد و آیه شریفه «و نريد ان نم علی الذین استضعفوا فی الارض و نجعلهم الائمة و نجعلهم الوارثین» که اراده خداوند بر حکومت مستضعفین قرار داده و همچنین لزوم حمایت از مستضعفین و مقابله با ظالم و ظالمین از جمله مبانی هستند که مبتنی بر اندیشه سیاسی محور مقاومت در حضور ایران در سوریه قابل رصد هستند.

همچنین سوریه در این راستا تبدیل به محملی برای نزاع قدرت و احاطه نفوذ قدرت‌های بین‌المللی مانند آمریکا در منطقه در تقابل با اهداف ایران نیز شده بود. در این راستا ایران و ایرانیان

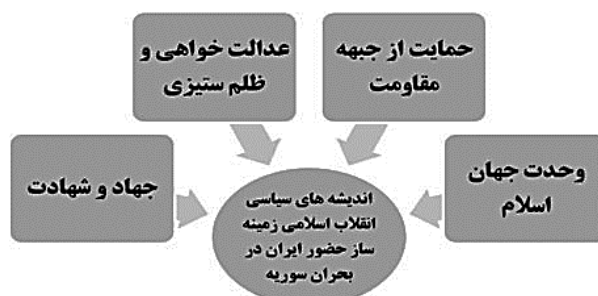
با توجه به اندیشه‌های سیاسی منبعث از مذهب تشیع و هویت‌خواهی و احترام‌خواهی کامل برای اهل بیت، با تاسی به اصول و مبانی دینی از جمله «جهاد و شهادت»، به دفاع از اهل بیت و قبور متبرکه در کشور سوریه اهتمام داشته و آن را برای خود به عنوان یک وظیفه دینی، اسلامی و جهانی تلقی نمودند. بنابراین می‌توان گفت آنچه که سبب حضور ایران در مدیریت بحران سوریه شد نوع نگاه مذهبی دفاع از حریم اسلام و مذهب که شاخص آن اماکن متبرکه بود است. در حقیقت مبانی سیاسی آن برگرفته از نگاه ایدئولوژیک در مبارزه با رژیم صهیونیستی، دفاع از حریم کشورهای اسلامی و امنیت ج.ا.ایران به عنوان حاکمیت اسلامی است.

در طرف مقابل نیز ایجاد صلح و آرامش برای جهان اسلام در سایه «ایجاد وحدت برای این جمعیت عظیم جهانی»، همواره به عنوان یکی از اهداف و مبنی بسیار مهم اندیشه سیاسی انقلاب اسلامی مطرح بوده و از اوایل انقلاب اسلامی ایران نیز همواره این موضوع مورد تأکید بوده است. به همین دلیل نزاع و خون‌ریزی در یک کشور اسلامی برخلاف این اندیشه انقلاب اسلامی بوده و در این خصوص نیز این متغیر عامل مهمی برای حضور پررنگ جمهوری اسلامی ایران در سوریه گردیده است.

در پاسخ به سوال دوم پژوهش (اندیشه‌های سیاسی انقلاب اسلامی بکارگرفته شده در مدیریت بحران سوریه در یک دهه گذشته، از طریق چه سیاست‌ها و راهبردهایی پیگیری و دنبال شده است؟) مشخص است که اندیشه‌های سیاسی انقلاب اسلامی در منطقه به‌طور مشخص در اتخاذ سیاست‌های راهبردی و تاکتیکی با کشورها و گروه‌های متحد منطقه‌ای قابل ملاحظه است. اولویت روابط سوریه و ایران:

جدول ۲: قابلیت اندیشه‌های سیاسی انقلاب اسلامی زمینه‌ساز حضور ایران در مدیریت بحران سوریه

سوال	عوامل دلایل/تأیید	منابع متنی	منابع گفتاری	فراوانی
کدام یک از اندیشه‌های سیاسی انقلاب اسلامی در بحران سوریه دخالت داده شده و قابل پیگیری و رصد است؟	حمایت از جبهه مقاومت	احمدی (۱۳۹۰) - حشمت زاده (۱۳۸۷) - محمدی (۱۳۸۵) - امرایی (۱۳۸۳) - پوردرستان (۱۳۹۴) - تقی‌عامری (۱۳۹۰) - منقی (۱۳۹۲) - سعیدی (۱۳۸۵)	(۱) - (۱۱) - (۴) - (۶) - (۵) - (۸)	۱۴
	عدالت‌خواهی و ظلم‌ستیزی	حسینی مقدم (۱۳۸۱) - شریفیان، همکاران (۱۳۹۱) - قهرمانپور (۱۳۸۱) - معاونت اطلاعات نزاجا (۱۳۹۲)	(۳) - (۲) - (۱۰) - (۷) - (۸) - (۱۱) - (۵) - (۶)	۱۳
	جهاد و شهادت	-	(۴) - (۱۱)	۲
	وحدت جهان اسلام	-	(۱۱)	۱

شکل ۲: قابیلیت اندیشه‌های سیاسی انقلاب اسلامی زمینه‌ساز حضور ایران در مدیریت بحران سوریه

بقای حکومت سوریه است. اولویت دوم امنیت ملی و حفظ تمامیت ارضی و استقلال خود و کشورهای متحد منطقه‌ای است. با توجه به اینکه کشور سوریه از بازیگران اصلی و محوری در منطقه شامات بوده و برای ایران ارزش بسیار محوری و راهبردی در پیشبرد سیاست‌های منطقه‌ای و کنترل مخالفان دارد؛ لذا ایران برای حفظ دولت مرکزی سوریه، سیاست‌ها و تدابیر چندگانه و چندوجهی را به کار گرفته است که به نظر می‌رسد در طول یک دهه گذشته موفقیت نسبی نیز داشته و حداقل اینکه دولت مرکزی این کشور را (به عنوان یکی از متحدان اصلی خود در منطقه) حفظ نموده است. سیاست خارجی ایران گسترش حمایت کامل از سوریه در برابر رژیم صهیونیستی و سیاست‌های ایالات متحده و ... است. اگر حکومت سوریه سرنگون شود، این یک عقب‌گرد برای ایران است. در واقع این مهمترین ضرر برای تهران خواهد بود. علاوه بر این، از نظر اهداف ایدئولوژیک ایران، این یک ضربه بزرگ محسوب می‌شود. حکومت سوریه تنها حامی عرب ایران بوده و همچنان به عنوان مجرای اصلی حمل و نقل سلاح و پشتیبانی مادی ایران در منطقه خدمت می‌کند. سرنگونی حکومت سوریه می‌تواند وضعیت منطقه را دگرگون کند و ایران نه تنها متحد عرب خود را از دست می‌دهد، بلکه توانایی گسترش حمایت از متحدان ایران در منطقه را ندارد. بنابراین اگر حکومت فعلی سوریه پیروز میدان نشود این یک سناریو بد برای ایران است. به همین دلیل ایران از هر ظرفیتی برای مدیریت و کنترل بحران سوریه استفاده نموده است که می‌توان مهمترین این سیاست‌ها را به شرح زیر معرفی نمود:

۱. هم‌آوردی همه توان و قدرت نیروهای مقاومت در منطقه برای حمایت از

دولت مرکزی سوریه: ایران تلاش نموده است با ایجاد همگرایی، هم‌افزایی و بستر لازم

برای وحدت رویه و اتخاذ سیاست‌های نظامی و میدانی مناسب، غالب نیروهای مقاومت در

سطح منطقه از جمله حزب الله لبنان، نیروهای مقاومت فلسطینی، گروه‌های مقاومت عراقی و حتی نیروهایی از کشورهای افغانستان، پاکستان، ترکیه و ... را در داخل سوریه سازماندهی و راهبری کلی نماید. در این راستا استفاده از قدرت نیروهای همسو و از جمله حزب الله لبنان، حشدالشعبی عراق، زینیون پاکستان و فاطمیون افغانستان در دستور کار قرار گرفت.

۲. تلاش برای حفظ و ارتقای موقعیت محور مقاومت در منطقه: ایران تلاش نموده

است با حمایت از دولت مرکزی سوریه و همچنین حضور بیشتر نیروهای مقاومت در سطح منطقه در داخل این کشور، به حفظ و بسط جایگاه تفکر مقاومت در داخل نظام سیاسی کشور سوریه کمک نموده و از سوی دیگر به گسترش فرهنگ جهاد و شهادت و دفاع از حریم اهل بیت در این کشور کمک شایانی نماید.

۳. تقویت روابط راهبردی بین ایران و سوریه: جمهوری اسلامی ایران با دور اندیشی

لازم، در مدت چند دهه گذشته به ویژه قرن ۲۱ سطح روابط راهبردی خود در تمام زمینه‌ها را در کشور سوریه، افزایش داده و این موضوع به طور مستقیم بر قدرت چانه‌زنی، تأثیرگذاری و حضور ایران در کشور سوریه افزوده است.

۴. گسترش دیپلماسی و رایزنی‌های منطقه‌ای و بین‌المللی برای ایجاد حمایت لازم

از بقای دولت مرکزی سوریه: در این بُعد شاید جمهوری اسلامی ایران مهمترین و محوری‌ترین کشور برای جلب حمایت نهادهای بین‌المللی و همچنین برگزاری نشست‌های مختلف پیرامون کشور سوریه بوده است. هر چند در این میان برخی از کشورها از جمله ترکیه تلاش داشتند با محور قرار دادن خود به عنوان محمل اصلی رفع مشکلات سوریه عمل نمایند اما پذیرش و اجماع لازم در سطح منطقه و بین‌المللی برای میزان نقش آفرینی ایران چه در سطح درگیری‌های داخلی و چه در سطح مناسبات خارجی، به مراتب بیشتر از سایر کشورهای با محوریت ترکیه یا عربستان بوده است. در این بخش ایران توانست حمایت‌های زیادی برای سوریه ایجاد نموده که شاید ایجاد و حضور فعالانه روسیه و حتی چین در این کشور به واسطه تلاش‌های مستقیم ایران بوده است که در واقع با ایجاد قدرت دو قطبی برابر بین روسیه و آمریکا در کشور سوریه، تلاش نموده است از ایجاد حمله‌های فراگیر خارجی به این کشور جلوگیری و به نوعی به ثبات دولت مرکزی این کشور کمک نماید.

۵. حضور فعال در جبهه مبارزه داخلی سوریه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه (از طریق مقابله با دشمنان مختلف از جمله جریان‌های تکفیری، سلفی و تروریستی و همچنین اقدامات دولت‌های عربستان، کشورهای عربی، رژیم صهیونیستی و ...): جمهوری اسلامی ایران تلاش نموده با تقویت دولت و حاکمیت سیاسی و یگان‌های نظامی این کشور و هم چنین ایجاد قوا امن و... بر مبنای اندیشه سیاسی خود در بحران سوریه وارد شود. در این بخش شاید ایران نقش اصلی و محوری در جنگ داشته و با اعزام نیرو، تجهیزات، ارسال سلاح‌های راهبردی و ارائه آموزش‌های میدانی لازم، در دفع حمله و بازپس‌گیری مناطق اشغالی در سوریه نقش اصلی و مهمی داشته است. شاید سیاست کلان حاکم بر حضور ایران در سوریه، بازدارندگی فعال و برخورد با دشمن در نزدیکی مرزهای او خارج از جغرافیای کشور باشد و راهبردهایی که بکار گرفته شده شامل سازماندهی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های گروه‌های مقاومت و توانمندسازی دولت سوریه از طریق بسیج مردم و همچنین ایستادگی و مقاومت در مقابل دشمن و کوتاه نیامدن در مقابل او باشد.

جدول ۳. سیاست‌ها و راهبردهای پیگیری اندیشه‌های سیاسی انقلاب اسلامی ایران در بحران سوریه حاصل متون

گفتاری و نوشتاری پژوهش

سوال	عوامل/دلایل/شاخص	منابع متنی	منابع گفتاری	فراوانی
اندیشه‌های سیاسی انقلاب اسلامی بکارگرفته شده در بحران سوریه در یک دهه گذشته، از طریق چه سیاست‌ها و راهبردهایی پیگیری و دنبال شده است؟	هم‌آوردی همه توان و قدرت نیروهای مقاومت در منطقه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه	احمدی (۱۳۹۰) - حشمت زاده (۱۳۸۷) - محمدی (۱۳۸۵) - منقی (۱۳۹۲) - امرایی (۱۳۸۳) - پوردرستان (۱۳۹۴) -	(۱) - (۲) - (۳) - (۴) - (۸) - (۱۱)	۱۲
	تلاش برای حفظ و ارتقای موقعیت شیعیان در منطقه	تلاشان (۱۳۸۹) - احمدی (۱۳۹۰) - حسینی مقدم (۱۳۹۱) -	(۱) - (۳) - (۴) - (۵)	۷
	تقویت روابط راهبردی بین ایران و سوریه	منقی (۱۳۹۲) - شریفیان، حکمکاران (۱۳۹۱)	(۱۰) - (۴) - (۶) - (۸) - (۱۱) - (۹)	۸
	حضور فعال در جبهه مبارزه داخلی سوریه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه (مقابله با دشمنان مختلف از جمله جریان‌های تکفیری، سلفی و تروریستی و همچنین اقدامات دولت‌های عربستان، کشورهای عربی، رژیم صهیونیستی و ...)	قهرمانپور (۱۳۸۱) - معاونت اطلاعات نزلجا (۱۳۹۲) - محمدی (۱۳۹۲) - منقی (۱۳۹۲)	(۱۰) - (۲) - (۷) - (۵) - (۹)	۸
گسترش دیپلماسی و رایزنی‌های منطقه‌ای و بین‌المللی برای ایجاد حمایت لازم از یقای دولت مرکزی سوریه	حسینی مقدم (۱۳۸۱) - شریفیان، حکمکاران (۱۳۹۱) - قهرمانپور (۱۳۸۱) - معاونت اطلاعات نزلجا (۱۳۹۲) - محمدی (۱۳۹۲) - منقی (۱۳۹۲)	(۳) - (۷)	۸	

بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادات

از گذشته تاکنون، نقش سوریه در اکثر مسائل خاورمیانه، کلیدی بوده است، عدم حمایت از رژیم بعثی صدام در جنگ تحمیلی علیه ایران و ممانعت از عربی-فارسی شدن جنگ، حمایت از مقاومت اسلامی لبنان و فلسطین در جنگ‌های ۳۳ روزه و ۲۲ روزه و مخالفت با روند سازش و همچنین به رسمیت نشناختن شدن رژیم صهیونیستی و نزدیکی دیدگاه رهبران سوریه به جمهوری اسلامی ایران و حمایت این کشور از سیاست‌های منطقه‌ای ایران بر اهمیت و نقش استراتژیک سوریه افزوده است. اتصال زمینی ایران به سوریه از طریق عراق به همراه نفوذ گسترده در این کشورها، مسیرهای گسترده‌ای با اهمیت‌های نظامی و اقتصادی را برای ایران به همراه دارد. ایران از این مسیرها نه تنها به شرق مدیترانه دست می‌یابد، بلکه مسیرهای حمل و نقل حمایت‌های ایران به لبنان نیز به شدت تسهیل می‌شود. از طرفی، این مسیر استراتژیک، نیروهای نظامی زمینی ایران را قادر می‌سازد تا نفوذ خود در نزدیکی منطقه مهم استراتژیک بلندی‌های جولان و دیگر مناطق مرزی اشغالی اسرائیل را تثبیت کنند. به همین دلایل اهمیت کشور سوریه برخی از قدرت‌های منطقه‌ای در ناحیه خاورمیانه مانند ایران، ترکیه، عربستان و اسرائیل تلاش دارند تا با استفاده از پتانسیل خود و یا از طریق ائتلاف با دیگر بازیگران منطقه‌ای فرامنطقه‌ای از قدرت گرفتن رقبای خود بکاهند. قدرت‌های بزرگ فرامنطقه‌ای آمریکا و روسیه در جهت منافع خود و نیز کاهش نفوذ یکدیگر در خاورمیانه و به خصوص در سوریه خود را ملزم به حمایت از مخالفین و یا دولت سوریه می‌بینند که این رقابت‌ها به یک جنگ نیابتی منتهی شده است.

ج.ا.ا. به دلیل طبیعت وجودی و راهبردهای برآمده از ایدئولوژی استکبار ستیزی آن در برخورد با قدرت‌های جهانی و مخالفت و مقابله با سیاست‌های استعماری آمریکا و غرب و قرار گرفتن در محور مقاومت علیه رژیم صهیونیستی و به طبع آن حمایت از دولت بشار اسد در سوریه، حزب ا... لبنان، حماس در فلسطین و... همواره از سوی آمریکا، رژیم صهیونیستی و برخی از کشورهای عضو اتحادیه اروپایی تهدید می‌شود. ایران شکل‌گیری محور مقاومت ضد صهیونیستی در خاورمیانه را که سوریه بازیگر کانونی آن محسوب می‌شود، از مهم‌ترین دستاوردهای خود در عرصه سیاست منطقه‌ای می‌داند. این محور ضمن ایجاد ابزارها و توانمندی‌های لازم برای بازیگری

و نقش آفرینی گسترده‌تر ایران در عرصه منطقه‌ای، حتی نقشی بازدارنده در مقابل تهدیدات امنیتی بازیگران رقیب و متخاصم علیه ایران از جمله آمریکا و رژیم صهیونیستی نیز دارد. در این پژوهش تلاش شده است مشخص شود که اندیشه‌های سیاسی انقلاب اسلامی ایران برای دخالت در بحران سوریه کدامند؟ برای این منظور ابتدا به مبانی اندیشه سیاسی انقلاب اسلامی پرداخته شد. آنچه مشخص شده است «اعتقاد به اسلام سیاسی (جدا نبودن دین از سیاست)»، «عدالت خواهی و ظلم ستیزی»، «اجتهاد»، «جهاد و شهادت»، «وحدت جهان اسلام»، «انتظار» و «حمایت از جبهه مقاومت» از مهمترین مبانی اندیشه سیاسی انقلاب اسلامی هستند. یقیناً برخی از اندیشه‌های سیاسی انقلاب اسلامی مبنای محوری و اساسی برای حضور ایران در بحران سوریه بوده است. به نظر اندیشه‌هایی مانند «حمایت از جبهه مقاومت»، «عدالت خواهی و ظلم ستیزی»، «وحدت جهان اسلام» و «جهاد و شهادت» از مهمترین دلایل حضور ایران در سوریه بوده است.

این پژوهش به طور خاص به شناسایی سیاست‌ها و راهبردهای مدیریتی حضور ایران در بحران سوریه اشاره داشته است. بر اساس نتایج پژوهش، سیاست‌هایی همچون «هم‌آوردی همه توان و قدرت نیروهای مقاومت در منطقه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه»، «تلاش برای حفظ و ارتقای موقعیت شیعیان در منطقه»، «تقویت روابط راهبردی بین ایران و سوریه»، «گسترش دیپلماسی و رایزنی‌های منطقه‌ای و بین‌المللی برای ایجاد حمایت لازم از بقای دولت مرکزی سوریه» و «حضور فعال در جبهه مبارزه داخلی سوریه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه» از جمله مهمترین راهبردهای حضور ایران در مدیریت بحران سوریه بوده است. در این راستا بخش از مطالعات با این یافته‌ها پژوهش هماهنگی داشته است. از جمله احمدی (۱۳۹۰) به سیاست‌های «حمایت از جبهه مقاومت از طریق دولت سوریه» و «تلاش برای حفظ و ارتقای موقعیت شیعیان در منطقه» اشاره داشته است. همچنین ثقفی عامری (۱۳۹۰) به «تلاش برای حفظ و ارتقای موقعیت شیعیان در منطقه» و «تقویت روابط راهبردی بین ایران و سوریه» و همچنین متقی (۱۳۹۲) به راهبردهای «گسترش دیپلماسی و رایزنی‌های منطقه‌ای و بین‌المللی برای ایجاد حمایت لازم از بقای دولت مرکزی سوریه» و «حضور فعال در جبهه مبارزه داخلی سوریه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه» اشاره نموده‌اند. اما در هیچ یک از پژوهش‌های مورد اشاره برخی از نتایج و یافته-

های خاص این پژوهش از جمله «هم‌آوردی همه توان و قدرت نیروهای مقاومت در منطقه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه»، «تلاش برای حفظ و ارتقای موقعیت شیعیان در منطقه» و ... پرداخته نشده که بسیار نیز مورد تاکید است. مبتنی بر یافته‌های پژوهش مهمترین پیشنهادهاى تحقیق برای ارتقاء و اثربخشی هر چه بیشتر میزان نفوذ و راهبردهای مدیریتی جمهوری اسلامی ایران در سوریه به شرح زیر است:

همکاری ایران و کشورهای مهم منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در استقرار ثبات از طریق راه کار سیاسی، اصلاحات و گفتگوی ملی - حل مسالمت آمیز بحران سوریه که مورد توافق مردمی و هم دولت سوریه است و انجام اصلاحات منجر به تقویت پایگاه مردمی و همچنین در سطح داخلی؛ برگزاری نشست ها و کنفرانسهای با حضور قدرت‌های منطقه‌ای و تاثیر گذار سوریه به منظور تفاهم در پایان دادن فوری خصومتها در بحران سوریه و همچنین حمایت از برگزاری انتخابات پارلمان، مجلس موسسان و ریاست جمهوری در سوریه؛

ادامه تلاش‌های مدیریتی و سیاسی جمهوری اسلامی ایران در تخریب یا کنترل و محدود سازی مراکز و نهادهای رادیکال اسلامی در کشور و منطقه غرب آسیا؛ تاکید بر اساس مشترکات فرهنگی دو کشور و همچنین رایزنی و گفتگوهای دیپلماسی اندیشمندان دو کشور؛

توجه و برنامه ریزی حفاظت از توسعه و گسترش اقتصادی بین دو کشور به ویژه تلاش در جهت افزایش سرمایه گذاری‌های مشترک در بخش حمل و نقل و ترانزیت کالا؛ به وسیله بخش خصوص با حمایت‌های دولت جمهوری اسلامی ایران

انتخاب سیاست‌ها و راهبردهای عقلانی و مبتنی بر منافع عینی دو کشور پیرامون مسائل دوجانبه و منطقه‌ای؛

ثبات رفتاری و پایبندی نخبگان سیاسی و کارگزاران عالی رتبه حکومتی به اصول سیاست خارجی برای حضور در ترتیبات امنیتی منطقه‌ای.

فهرست منابع

- احدی، محمد. (۱۳۹۲). بحران سوریه، تغییر موازنه و روند آن. نگاه ۲، تهران: صیاد شیرازی. ۰۲۵
- احمدی، عباس. (۱۳۹۰). *انقلاب اسلامی و ژئوپلیتیک شیعه*. تهران: نور.
- افشردی، محمد حسن؛ اکبری، حسین. (۱۳۹۲)، تأثیر عوامل ژئوپلیتیکی شیعه بر توسعه نفوذ انقلاب اسلام. *آفاق امنیت*. ۶ (۲۰).
- آفاگل‌زاده، فردوس. (۱۳۸۵)، *تحلیل گفتمان انتقادی*، تهران: نشر آگاه
- امرائی، حمزه (۱۳۸۳)، *انقلاب اسلامی و جنبش‌های اسلامی معاصر*، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی ایران.
- بیابانگردی، اسماعیل. (۱۳۹۲). *روش‌های تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی*. تهران: دوران.
- بیات، ناصر، (۱۳۹۱)، نقش ترکیه در تحولات خاورمیانه و سوریه، دانشگاه تهران، *رهنامه سیاست‌گذاری*، مجمع تشخیص مصلحت، ۲(۲)
- پوردستان، احمدرضا، (۱۳۹۴)، *تقابل ایران و ترکیه در سوریه*، سایت سیاسی - امنیتی و دفاعی. مهرنیوز.
- تلاشان، حسن. (۱۳۸۹). *دورنمای ژئوپلیتیک شیعه در عراق*. *شیعه شناسی*. ۳۱.
- توال، فرانسوا. (۱۳۸۲). *ژئوپلیتیک شیعه*. ترجمه کتابیون باصر، تهران: ویستار
- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۲)، «جغرافیای سیاسی ایران»، مشهد: انتشارات سمت چاپ اول.
- حسینی مقدم، محمد، (۱۳۸۱)، *راهبرد اسرائیل در جنگ ایران و عراق*، *نگین ایران*. ۳
- حسینیان، روح‌الله. (۱۳۸۰). *تاریخ تشیع تا تشکیل حوزه علمیه (مقدمه ای بر تاریخ انقلاب اسلامی)*. تهران: مرکز انقلاب اسلامی.
- حشمت زاده، محمداقبر، (۱۳۸۷)، *تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر کشورهای اسلامی*، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- رجایی، فرهنگ. (۱۳۷۱). *فلسفه سیاسی*. تهران: علمی و فرهنگی.
- سعیدی، ابراهیم. (۱۳۸۵). *کتاب سبز سوریه*. تهران: وزارت امور خارجه ج.ا.ایران
- شریفیان، جمشید و دیگران. (۱۳۹۱). *تعامل و تقابل ایران و ترکیه در بحران سوریه*. *امنیت پژوهی*، تهران، ۳۸
- ظفریان، حسین (۱۳۶۴)، *تجزیه و تحلیل جدید سیاست*، تهران، نشر مترجم
- عامری، ناصر تقفی. (۱۳۹۰). *ملاحظات راهبردی ایران، روسیه و چین در بحران سوریه*. *معاونت پژوهش‌های سیاست خارجی*.
- عزتی، ابوالفضل. (۱۳۸۱). *اسلام انقلابی و انقلاب اسلامی*. تهران: هدی.
- عمید زنجانی، عباسعلی. (۱۳۸۴). *اندیشه سیاسی در جهان اسلام معاصر*. تهران: امیرکبیر.
- قهرمان‌پور، رحمان، (۱۳۸۴)، *تعاملات ایران و ترکیه در قرن بیست و یکم*، تهران، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی

کرسون، آندره (۱۳۶۳)، فلاسفه بزرگ، ترجمه، کاظم عمادی، تهران، صفی علی شاه، ۱(۴)، ۵۰۹
 متقی زاده، زینب. (۱۳۸۴). **جغرافیایی سیاسی منطقه خلیج فارس**. قم: موسسه شیعه شناسی.
 متقی، ابراهیم. (۱۳۹۲). بررسی ابعاد رهیافت مقاومت در نظام بین‌الملل. تهران، **پایگاه تحلیلی بین‌برهان**
 متقی، ابراهیم. (۱۳۹۲). تأثیر تحولات سوریه بر موازنه قدرت و جایگاه منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران. **نگاه ۲**. ۲۱.
 محمدی، منوچهر (۱۳۸۵)، **بازتاب جهانی انقلاب اسلامی**، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
 مسجد جامعی، محمد. (۱۳۸۴). **زمینه‌های تفکر سیاسی در اسلام در قلمرو تشیع و تسنن**. تهران: تهران.
 مسعودنیا، حسن؛ ابراهیمی، شهروز. (۱۳۹۷). واکاوی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال بحران
 سوریه: چالش‌ها و پیامدها. **مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی**. ۸. (۲۸). ۱۲۵-۱۴۶
 معاونت اطلاعات نزاجا. (۱۳۹۵-۱۳۹۰). تحلیل و گزارش‌ها اطلاعاتی در خصوص اوضاع سوریه. **بولتن‌ها**، تهران، ستاد نزاجا.
 نامداری، مظفر. (۱۳۷۶). **رهیافتی بر مبانی مکتب‌ها و جنبش‌های سیاسی شیعه**. تهران: پژوهشکده علوم انسانی
 و مطالعات فرهنگی.

Davutoğlu, Ahmat (2010) **Politikada Eksen Kayması Değerlendirdi**. Available at www.abhaber.com

Entessar Nader, (1992), *Kurdish Ethnoatoinalism*, Boulder, Colo: Lynee Rienner.

Eric P. Jack, A. (2006). From methodological triangulation in management research, *Managment research News*, Department of Quantitative Analysis and Operations Management. College of Business Administration, University of Cincinnati. Cincinnati, Ohio USA, Volume 29 Number 6.

Mogashoa, Tebogo (2014) Understanding Critical Discourse Analysis in Qualitative Research, **International Journal of Humanities Social Sciences and Education (IJHSSE)**, Volume 1, Issue 7, July

Yavuz, H. (2003). *Islamic political identity in Turkey*. Oxford: Oxford University Press
 Introduction: What is an Islamic party? Is the AKP an Islamic party? **Secularism and Muslim Democracy in Turkey**.

